

Smärre meddelanden.

Vårdkasar.

L iksom så mycket annat från fädernas tid äro vårdkasarna nu snart ett minne blott. Man hör omtalas, att de stått där och där, men själfva äro de borta. På sin höjd träffar man några multnande rester af dem på de höga berg, där de haft sin plats. I vanliga fall äro de nedbrända eller virket ur dem bortfördt som bränsle.

Vårdkasarna ha sin upprinnelse långt tillbaka i tiden, kanske i den grå forntiden. De erinra om det sätt, hvarpå säkerligen män-niskorna under bebyggelsens första tider meddelade sig med hvar-andra, då det gällde att snabbt och på större afstånd utbyta meddelanden om viktiga angelägenheter, nämligen genom antändande af eldar. Och på det sättet har man gått tillväga genom årtusenden fram emot vår tid, då man bland annat i telegrafan och telefonen funnit långt ändamålsenligare och bekvämligare medel att hastigt träda i förbindelse med hvarandra.

Särskildt har, så långt vi genom sagor och urkunder kunna leda oss tillbaka i vårt lands historia, antändandet af eldar brukats för att bringa härbud öfver landet, bud att örlog var å färde, att fiender brutit in öfver landets gränser.

För detta ändamål blefvo tidigt vissa platser på högt uppskjutande ställen bestämda som signalstationer, så belägna, att de voro synliga från hvarandra och för omkringliggande bebyggda orter. På dessa platser sammanfördes efter viss föreskrifven ordning en mängd brännbart virke att vid förefallande behof antändas. I synnerhet under medeltiden och de första, krigiska århundradena af den nyare tiden utvecklade sig detta signalsystem, så att ett nät af dylika signalstationer var utbredt öfver hela landet. Framför allt

synas de hafva varit talrika vid kusterna, enär där faran för fientliga anfall var störst.

När så ett fientligt fartyg kom i sikte, eller vid en landgräns fiendeskaror började visa sig, flammade elden upp på den närmaste signalstationen; snart besvarades signalen genom en liknande mäktig

Fig. 1. Lämningar af en vårdkase i Anundsjö, Ångermanland.

flamma på ett annat berg, och så landet rundt. Det var ett tyst men välförstådt upprop till strid för hem och bygd.

Dessa signalstationer kallades vanligen *vårdkasar*, i fornsv. *varper*, vård, vakt, och *kas* eller *kase*, som betecknar en hopad eller staplad massa af ris, ved och dylikt. I Ångermanland benämnes

vårdkasen i folkmålet äfven »vålkäll» och i Härjedalen »vätte», ett låneord från norskan med enahanda betydelse som vårdkase. Den betydelsefulla uppgift vårdkasarna hade att fylla gjorde, att de stodo under lagens hägn. Fridlöshet och egendomsförlust voro i de gamla lagarna stadgade som straff för försummelse att tända dem, och stränga straff voro äfvenledes föreskrifna för den som tog sig orädet före att i oträngdt mål sätta eld på en vårdkase.

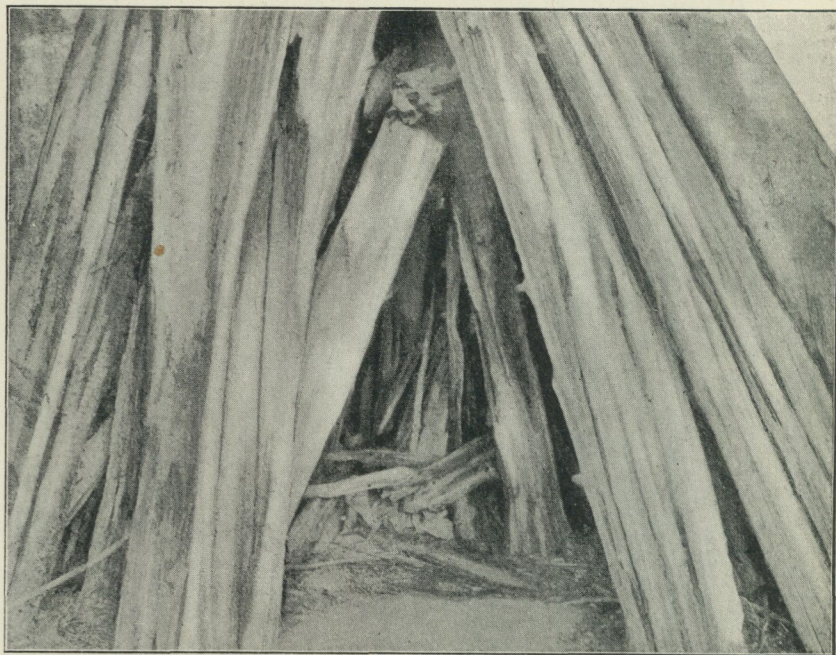

Fig. 2. Dörröppningen i vårdkasen i Anundsjö.

Vid vårdkasarna utsattes vakt eller vård, så snart krigsfara hotade landet.

Allt efter kasarnas läge vid bygderna in i landet eller vid kusten och i skärgårdarna benämndes de *byavård*, *strandvård* och *bötavård*. Vanligen beordrades tre personer samtidigt som vaktare vid vårdkasen och aflöstes vid middagen påföljande dag af trenne andra. Till vaktare togos endast pålitliga bönder, och öfver vård-

kasarna och vaktarna hade en af konungen förordnad man tillsyn inom hvar sin trakt af landet. Den numera — så vidt känt är — ingen vårdkase sedan fordom tid finnes kvar i orubbadt skick annat än måhända i någon mycket aflägsen nejd, hvarest den kunnat undgå okynneseld eller annan åverkan, så torde en närmare beskrifning af ett dylikt förminne icke sakna sitt intressé. Denna beskrifning göres enligt gamla mäns utsago, hvilka själfva sett och väl minnas deras utseende. Den form af vårdkase, som här beskrifves, är den som förekommit i de ångermanländska bygderna; troligen här den dock öfver allt varit tämligen lika.

Vårdkasei var uppförd på den vidtsynligaste, vanligen högsta delen af det därför bestämda berget.

I kasens midt reste sig en grof spira. Denna liksom allt öfrigt virke utgjordes af gammal kärnfur, som själfdött och torkat, så att den var kådfull och lätt antändbar. Spirans höjd kunde vara 10—12 m. Kringom denna voro, i topp- eller kätform, resta tvenne hvar af liknande furuträn, det yttre, för att hindra inträngandet af regn och snö, gjordt så tätt som möjligt

därigenom att mindre, kortare trän inpassats mellan de större. Dessa sköto uppåt om hvarandra i en krans omkring spiran, något under dennas topp, hvilken höjde sig fritt. Vid foten hade kasen en vidd af vid pass 5 m.

Träden, som bildade kasens yttervägg, voro ställda i lämpliga fördjupningar i marken eller berggrunden, för att kasen skulle ha säkert fäste och ej vrakas omkull af storm och oväder. Och för att

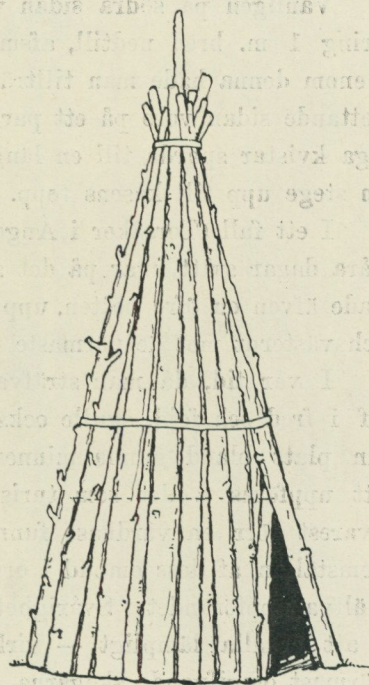

Fig. 3. Rekonstruktion af en vårdkase.

träden skulle hindras att skrida från hvarandra voro ett, stundom tvenne stadiga järnband lagda rundt kasen, ett vid toppen och i somliga fall ett ungefär vid midten af densamma. Inuti, ett stycke nedanför dess midt, var en botten, på hvilken stodo tjärtunnor, torra fururötter m. m. På botten och inuti kasen voro för öfrigt uppstaplade en mängd furustubbar, s. k. »tjärstubbar», kådiga skatar¹ och dylikt, som var ägnadt att gifva elden rik näring.

Vanligen på södra sidan var en dörröppning, manshög och omkring 1 m. bred nedtill, afsmalnande uppåt enligt trädens resning. Genom denna hade man tillträde till kasens inre. På den mot norr vettande sidan voro på ett par bredvid hvarandra ställda trän lämpliga kvistar sparda till en längd af 20—30 cm., hvarigenom bildades en stege upp till kasens topp.

I ett fall (Torsåker i Ångermanland, där en »vålkall» fram emot våra dagar stått kvar på det s. k. *Salomsberget*) uppgifves, att kasen hade äfven en öfre botten, upp mot toppen, med utsiktsgluggar öster- och västerut mot de närmaste vårdkasarna.

I vår tid, då man sträfvar att bevara minnen från förfädernas lif i fred och fejd, skulle också en rekonstruerad vårdkase försvara sin plats bland gamla minnesmärken. En sådan är också påtänkt att uppföras å det som turistort bekanta Multräberget (Röberget), hvarest förr en vårdkase funnits. Svenska turistföreningen har på hemställan af dess ombud i orten anslagit en summa, tillräcklig för själfva uppförandet. Svårigheten att förverkliga planen ligger blott i att erhålla lämpligt — virke. Så hårdt åtgångna äro numer de närmast omgifvande skogarna.

Erik Modin.

Några drag af öfvertro från Västergötland.

Nedan meddelade besvärjelseformulär härstammar från Murums socken i Västergötland och har tillhört en för rätt länge sedan afriden för sin trolldomsförmåga beryktad gubbe, som dog vid omkring 90 års ålder. Då han kände slutet nalkas, lär han ha nedgräft —

¹ Skate, torr topp af barrträd.